

MUQIMIY VA BERDAQ SHE'RIYATIDA HARAKAT MA'NOLI LEXSEMALARNING PRAGMATIK TAHLILI

*Nematullayeva Gulandom Abdusamad qizi, Navoiy davlat
pedagogika instituti tayanch doktoranti*

ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЛЕКСЕМ, ОЗНАЧАЮЩИХ ДЕЙСТВИЕ В ПОЭЗИИ МУКИМИ И БЕРДАКА

*Нематуллаева Гуландом Абдусамад кызы, базовый
докторант Навоийского государственного педагогического
института*

PRAGMATIC ANALYSIS OF ACTION-MEANING LEXEMS IN MUKIMIY AND BERDAK POETRY

*Nematullayeva Gulandom Abdusamad qizi, Base doctoral student
of Navoi State Pedagogical Institute*

<https://orcid.org/0009-0006-5732-4016>

e-mail:

gulandom.nematullayeva@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada Muqimiy va Berdaq she'riyatida harakat ma'noligiga ega leksemalarning pragmatik tahlilini o'rganishga qaratilgan. Harakat ma'nosi she'riyatda inson ruhiyatini va uning ichki dunyosini ifodalovchi muhim unsurlardan biridir. Tadqiqotda Muqimiy va Berdaq asarlarida harakat ma'nosini bildiruvchi leksemalarning pragmatik kontekstdagi roli tahlil qilinadi. Bu jarayonda she'rlarning leksik-struktural o'ziga xosligi, lingvistik qatlamlari, shuningdek, she'riyatdagi harakat ma'nosining o'ziga xos pragmatik ehtiyojlar bilan qanday bog'langanligi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: harakat, ma'no, leksema, pragmatika, Muqimiy, Berdaq, she'riyat, tahlil, lingvistika, leksikologiya, pragmatik maqsad, poetika.

Abstract: This article aims to study the pragmatic analysis of lexemes with the meaning of action in the poetry of Mukimiy and Berdaq. The meaning of action is one of the important elements that express the human psyche and its inner world in poetry. The study analyzes the role of lexemes with the meaning of action in the works of Mukimiy and Berdaq in the pragmatic context. In this process, the lexical-structural specificity of the poems, their linguistic layers, as well as how the meaning of action in poetry is connected with specific pragmatic needs are considered.

Keywords: Action, meaning, lexeme, pragmatics, Mukimiy, Berdaq, poetry, analysis, linguistics, lexicology, pragmatic purpose, poetics.

Аннотация: Целью данной статьи является исследование прагматического анализа лексем со значением действия в поэзии Мукими и Бердака. Смысл движения – один из важных элементов, выражающих в поэзии психику и внутренний мир человека. В исследовании анализируется роль лексем, обозначающих действие, в произведениях Мукими и Бердака в прагматическом контексте. В этом процессе учитываются лексико-структурное своеобразие стихотворений, языковые пласты, а также то, как смысл действия в поэзии связан с конкретными прагматическими потребностями.

Ключевые слова: действие, смысл, лексема, прагматика, Мукими, Бердак, поэзия, анализ, лингвистика, лексикология, прагматическая цель, поэтика.

KIRISH. She'riyatning o'ziga xos xususiyatlaridan biri uning til va ma'no jihatidan chuqur qatlamlarga ega bo'lishidir. O'zbek she'riyatining yetakchi namoyandalari bo'lgan Muqimiy va Berdaq kabi shoirlar, o'z asarlarida nafaqat estetik go'zallikni yaratgan, balki tilning ma'nosi va shakli orqali murakkab falsafiy, ijtimoiy va madaniy masalalarni ham yoritganlar. Ularning she'riyatida, ayniqsa, harakat ma'nosi bilan bog'liq leksemalar muhim o'rin tutadi. Harakat ma'nosi, asosan, insonning ruhiy va jismoniy holatlari, uning ichki dunyosi, ijtimoiy o'zgarishlarga munosabati kabi masalalarni ifodalashda ishlatiladi.

Ushbu tadqiqot, Muqimiy va Berdaq she'riyatida harakat ma'noli leksemalarning pragmatik tahlilini o'tkazishga qaratilgan. Bunda, she'riy tilning asosiy komponentlaridan biri bo'lgan leksemalar orqali she'rda qanday ma'nolar, hissiyotlar, va pragmatik tasavvurlarni ifodalash mumkinligi o'rganiladi. Tahlil, shoirlarning harakat bilan bog'liq leksikal ifodalari orqali, ularning jamiyatdagi o'zgarishlarga bo'lgan munosabati, shaxsning ichki dunyosi va ijtimoiy muhitdagi o'z o'rnini anglash kabi masalalarga nisbatan fikrlarini o'rganishga qaratiladi [1]. Muqimiy va Berdaq she'riyati, o'zining ko'p qatlamli ma'nosi, badiiy shakli va ijtimoiy maqsadi bilan ajralib turadi. Harakat ma'noli leksemalar, ularning she'rlarida faqat leksik ma'nolarni emas, balki bu ma'nolarning pragmatik kontekstini ham yoritishga imkon beradi. Bu kontekstda she'rlar o'zining vaqt, makon, va shaxslar o'rtasidagi munosabatlarni aks ettirishda muhim vositaga aylanadi.

Shunday qilib, Muqimiy va Berdaq she'riyatida harakat ma'noli leksemalarning pragmatik tahlili, nafaqat she'riyatning badiiy jihatlarini, balki uning ijtimoiy, madaniy va psixologik qatlamlarini chuqurroq tushunishga imkon beradi. Ushbu tahlil, shoirlarning she'riyatidagi zamon va makon o'zgarishlari, insoniy munosabatlar va hayotiy tajribalar haqida kengroq tasavvur yaratishga xizmat qiladi [2].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Muqimiy va Berdaq she'riyatida harakat ma'noli leksemalarning pragmatik tahlili uchun avvalo mavjud ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish zarur. Ushbu sohada bir qator tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lib, ular asosan she'riyatdagi leksik va semantik jihatlarini,

shuningdek, tilning pragmatik xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan.

O'zbek adabiyotshunosligida Muqimiy va Berdaq asarlarining badiiy tahlili ko'p yillik ilmiy izlanishlar natijasida shakllangan. Shu bilan birga, harakat ma'nosi va uning she'riy kontekstdagi ifodalanishiga oid tadqiqotlar nisbatan kamroq bo'lsa-da, mavjud ilmiy ishlar ushbu masalani o'rganish uchun asosiy manbalarni tashkil etadi. Birinchi navbatda, Muqimiy va Berdaq she'riyatidagi leksik ma'nolar va semantik qatlamlarni tahlil qilgan ishlarga to'xtalib o'tish lozim. Xususan, leksik semantika, pragmatika, va stilistika sohalarida olib borilgan tadqiqotlar harakat ma'noli leksemalarining she'riyatdagi o'rni va ahamiyatini yoritishda muhim manba hisoblanadi [3].

Shuningdek, pragmatik tahlilga doir umumiy yondashuvlar, jumladan, pragmatik nuqtayi nazar, kommunikativ amallar va tilning kontekstual funksiyalari kabi tushunchalar ham bu ishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Adabiyotshunoslikda pragmatikaning so'nggi yillarda yanada rivojlanishi, jumladan, leksik ma'nolarning pragmatik kontekstda qanday ishlashi o'rganilgan ilmiy maqolalar va kitoblar ushbu tadqiqot uchun zarur bo'lgan nazariy asoslarni taqdim etadi. Bundan tashqari, o'zbek tilining sintaksis va semantikasi, shuningdek, harakat ma'noli leksemalarning til tizimidagi o'rni haqida amalga oshirilgan ilmiy izlanishlar tahlil qilinadi. Ushbu adabiyotlar Muqimiy va Berdaq asarlarida harakat ma'nosining qanday ifodalanishini tushunishga yordam beradi.

Ushbu tadqiqotda Muqimiy va Berdaq she'riyatidagi harakat ma'noli leksemalarning pragmatik tahlilini amalga oshirish uchun bir nechta metodologik yondashuvlar qo'llaniladi.

1. **Pragmatik tahlil:** Asosiy metodologik yondashuv sifatida pragmatika ilmiy sohasi tanlanadi. Pragmatika tilning ma'nosini uning real hayotdagi foydalanishi orqali o'rganadi. She'rlarni tahlil qilishda, harakat ma'nosi va uning konteksti, shuningdek, shoirlarning til vositalaridan qanday foydalanishi, auditoriya bilan aloqalarini qanday qurishi haqida fikr yuritiladi.

2. **Leksik-semantik tahlil:** Harakat ma'nosi bilan bog'liq bo'lgan leksemalar alohida o'rganiladi. Leksik-semantik tahlil orqali, Muqimiy va Berdaq asarlaridagi harakat bilan bog'liq bo'lgan leksikal birliklar, ularning ma'nolari, sinfi va funksiyalari

aniqlanadi. Bu tahlil shoirlarning she'riy so'z boyligidan qanday foydalanishlarini, harakat ma'nolarining she'riyatdagi badiiy ifodalarini aniqlashga imkon beradi.

3. **Korpus tahlili:** Tadqiqotda Muqimiy va Berdaq she'riyatidan olingan misollarni tahlil qilishda, leksikal birliklar va ularning pragmatik xususiyatlarini aniqlash uchun maxsus tuzilgan matnlar korpusidan foydalaniladi. Bu metod orqali she'rlardagi harakat ma'nosi bilan bog'liq leksemalar va ularning kontekstual funksiyalari tahlil qilinadi.

4. **Stilistika va diskurs tahlili:** Muqimiy va Berdaq she'riyatida harakat ma'nosi ko'p hollarda metaforik, analogik va simvolik vositalar bilan ifodalanadi. Ushbu metodologiya she'rlarning stilistik jihatlarini tahlil qilishda, she'riyatning muhim elementlari – figurativ til vositalari, shakl va mazmun o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishda yordam beradi.

5. **Taqqoslash metodi:** Muqimiy va Berdaq she'riyatidagi harakat ma'noli leksemalarning o'xshashliklari va farqlarini aniqlash uchun taqqoslash metodi qo'llaniladi. Bu metod, shuningdek, she'rlarda harakat ma'nosining rivojlanishi va uning zamonaviy tahlili o'rtasidagi farqlarni ko'rsatishga yordam beradi.

NATIJALAR. Muqimiy va Berdaq she'riyatida harakat ma'noli leksemalarning pragmatik tahlili natijasida quyidagi asosiy xulosalar olingan:

1. Muqimiy va Berdaq she'riyatida harakat ma'nosiga ega leksemalar asosan inson ruhiyatini, ijtimoiy o'zgarishlarga bo'lgan munosabatni va o'tkir ijtimoiy-psixologik holatlarni ifodalashda ishlatilgan. Harakat, ba'zida tashqi harakat sifatida, ba'zida esa ichki ruhiy holat sifatida ifodalangan.

2. Harakat ma'noli leksemalar she'riyatda ko'plab pragmatik kontekstlarda, jumladan, kommunikativ vaziyatlarda, tashabbuskorlik va reaksiya sifatida ishlatilgan. Leksemalar, nafaqat harakatning konkret ma'nosini, balki o'quvchi va she'r o'rtasidagi aloqaning o'ziga xosligini ham yoritgan.

3. Harakat ma'nosi ko'pincha metafora va simvolizm vositalari orqali ifodalanadi. Shu tarzda she'rlarda faqat harakatning haqiqiy ma'nosi emas, balki uning chuqur falsafiy va ijtimoiy tasavvurlari ham aks etgan.

4. Harakat ma'nosi bilan bog'liq leksemalar she'rlarning stilistik mohiyatini, badiiy shaklini va

matnning ritmik tuzilishini boyitishda muhim rol o'ynaydi. Bu, ayniqsa, Muqimiy va Berdaq she'riyatida, ular tomonidan ishlatilgan qayta-qayta takrorlanadigan obrazlar va simvollar orqali namoyon bo'lgan [4].

MUHOKAMA. Muqimiy va Berdaq she'riyatida harakat ma'nosi, ularning asarlaridagi ruhiy, ijtimoiy va psixologik qatlamlarni yoritishda muhim o'rin tutadi. Harakat, ko'pincha, shaxsning ichki dunyosidagi o'zgarishlar, uning jamiyatdagi o'rni va falsafiy qarashlarini ifodalashda markaziy element sifatida ishlatiladi.

Bundan tashqari, harakat ma'nosi ko'pincha metaforalar va obrazlar orqali ko'rsatilgan. Shu bilan birga, harakatning badiiy jihatlarini va pragmatik funksiyalari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar ham o'zini o'ta murakkab va qiziqarli tarzda namoyon etadi. Muqimiy va Berdaq she'riyati, o'zining betakror stilistik xususiyatlari va ma'no qatlamlari orqali, til va badiiy san'atning ulkan imkoniyatlarini ochib beradi.

XULOSA. Muqimiy va Berdaq she'riyatidagi harakat ma'nosi va uning pragmatik tahlili, she'rlarda ishlatilgan leksemalarning chuqur semantik va pragmatik qatlamlarini ochib beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, harakat ma'nosi ko'plab kontekstlarda, nafaqat real harakatni, balki ruhiy va ijtimoiy o'zgarishlarni ham aks ettiradi. She'riy tilning pragmatik tahlili orqali, Muqimiy va Berdaq asarlarining badiiy va ijtimoiy ahamiyati yanada chuqurroq tushuniladi. Bu tadqiqot, o'zbek adabiyotshunosligida pragmatik yondashuvlar orqali she'riyatning yangi jihatlarini o'rganish uchun muhim bir qadamdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Rasulova, G.F. (2018). Berdaqning she'riy tilining badiiy va semantik xususiyatlari. Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti. – B. 132.
2. Alimov, M.R. (2015). Muqimiy va Berdaq she'riyatida tilning pragmatik funksiyalari. Toshkent: Fan va texnologiya. – B. 110.
3. Hoshimov, S. (2003). O'zbek she'riyatida til va stilistika. Toshkent: Universitet nashriyoti. – B. 202.
4. Nizamov, A. (2017). Semantika va pragmatika: o'zbek tilida leksik yondashuvlar. Toshkent: Fan. – B. 180.
5. Kamilov, M. (2014). O'zbek tilida pragmatik yondashuvlar va badiiy nutq. Toshkent: O'qituvchi. – B. 220.
6. Rasulova, G.F. (2020). Berdaqning she'riy tilining badiiy va semantik muammolari. Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti. – B. 200.